

ԱՆՏԻԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՂՆԻՔՆԵՐԻ ՇԵՆՔԵՐԻ
ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՇԻՆԱՐՎԵՍՏԻ ՀՈՈՄԵԱԿԱՆ
ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ

Կանեցյան Ա. (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտ, Հայաստան)

Բանալի բառեր՝ անտիկ դարաշրջան, ճարտարապետություն, բաղնիք, հիպոկաուստ, Գառնի, Արտաշատ:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կատարված անտիկ հուշարձանների հնագիտական ուսումնասիրությունները զգալի նյութ տվեցին քաղաքների և բնակատեղերի կոմունալ շինարարության մեջ յուրօրինակ լոգարանային տնտեսության գոյության և նրա շինարարության վերաբերյալ:

Հայաստանի տարածքում առայժմ հայտնաբերված են մ.թ. 2-3 դդ. թվագրվող բաղնիքներ Վաղարշապատում (Էջմիածին), հին Արտաշատ մայրաքաղաքում (երեք բաղնիք) և Գառնի ամրոցում: Այդ բաղնիքները հիմնականում երկու տիպի են. առաջինը դա, այսպես կոչված, «փոքր հռոմեական» բաղնիքն է (Գառնիի, Արտաշատի երկուսը), իսկ երկրորդը՝ մեծ հասարակական բաղնիքն է (Արտաշատ, Վաղարշապատ):

Բաղնիքների կառուցման համար տեղանքի ընտրության ժամանակ հաշվի է առնվել ուելիեֆի առանձնահատկությունները և ջրամատակարարման ու ջրահեռացման հնարավորությունները:

Բաղնիքների շենքերի կողմնորոշումը երկրի կողմերի նկատմամբ իրականացվում էր այնպես, որ լողասենյակները ունենային արևելյան կամ հարավային (հարավ-արևելյան) կողմնորոշում և զրկված չլինեին բնական (արևի) ջերմությունից: Այս հանգամանքին մեծ նշանակություն են տվել հին Հռոմում, ինչի մասին վկայում է Վիտրուվիոսը: Վերը թվարկված բաղնիքներում պահպանվել են հռոմեական բաղնիքներին բնորոշ հատակագծային

սկզբունքային հորինվածքները, ինչպես նաև ծավալատարածական լուծումները:

Կիրառված շինարարական արվեստը նույնպես բնորոշ է հռոմեական բաղնիքների կառուցվածքներին:

Շենքի հիմքերն իրականացված են կիսամշակ ոչ խոշոր տեղական քարի շարվածքով՝ կրաշաղախի լիցքով:

Հին Արտաշատի հասարակական բաղնիքի լավ պահպանված պատերի վերին մասերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս պատկերացում կազմելու դրանց իրականացման շինարարական տեխնիկայի մասին: Պատերը շարված են մեծ սպիտակ կրաքարի և տուֆի ուղղանկյան կտորներից՝ թրծած աղյուսի համադրությամբ՝ պահպանելով հորիզոնական շարքերը: Իբրև կապակցող նյութ, օգտագործված կրաբետոնը կիրառված է հաստ շերտերով: Նկարագրված ձևը հատուկ է հռոմեական շինարվեստին:

Գառնիի բաղնիքը, ըստ կառուցման ժամանակաշրջանի, ավելի ուշ է (III դ.): Նրա պատերն ամբողջովին իրականացված են ճեղքված որձաքարի շարվածքով, իբրև կապակցող միջոց օգտագործված է կրաշաղախը: Սենյակների և կորագիծ խորշերի անկյունները, ինչպես և հանդերձարանի դռների բացվածքների երիզները շարված են մաքուր տաշված տուֆաքարերով: Շարվածքի մեջ հանդիպում է նաև թրծած աղյուս:

Բաղնիքները ջեռուցվել են հիպոկաուստային համակարգով:

Լողասենյակների ստորին հատակը պատրաստված է կրաբետոնից: Նրա վրա նշահարված 26-36 սմ, միմյանցից հեռու գտնվող, ուղղանկյան ցանց կազմող առանցքների վրա կրաշաղախի օգնությամբ տեղադրվում էին տարբեր ձևերի թրծած աղյուսներով շարված կամ տաշված քարից սյուներ՝ 0,8-1,0 մ բարձրությամբ: Սյուների վրա կենտրոնից կենտրոն դրվում էին ուղղանկյուն թրծած աղյուսի (6-8 սմ հաստությամբ) խոշոր սալեր, ապա դրանք ծածկվում էին 12 սմ հաստությամբ անջրաթափանց կրաշաղաղի շերտով, որի մեջ խառնած էր աղյուսի կամ կղմինդրի բեկորներ: Այսպիսով,

երկրորդ հատակի ընդհանուր հաստությունը կազմում էր 18-20 սմ: Ամբողջ շինության հատակի տակ առաջին և նրա վրա կառուցված երկրորդ հատակների միջև ստեղծվում էր բացվածքներով կապակցված միասնական տարածություն:

Սյուների աղյուսները, ինչպես և առավել մեծ չափով նրանց վրա շարված աղյուսի սալերը, ընդունելով ստորհատակյա տարածության մեջ կաթսայատնից կուտակվող կրակի և ծխի ջերմությունը, երկար ժամանակ կարող էին պահպանել այն և հավասարաչափ հաղորդել լողասենյակներին: Տաքացվում էին նաև պատերը, հնարավոր է նաև՝ առաստաղները: Պատերի ներսի կողմից ստեղծվում էին դատարկ տարանցիկ շերտ՝ քառանկյունի թրժած աղյուսներով: Վերջիններս այդ նպատակի համար չորս անկյուններում ունեին կոնաձև ելուստներ: Այս միջոցով տաք օդը նկուղից բարձրանալով տաքացնում էր պատերը:

Հետաքրքիր կառուցվածքով են իրականացված սենյակների ստորին հարկաբաժինները միմյանց հետ կապող բացվածքները: Այդպիսի բացվածքներից ամբողջական պահպանվել են միայն Արտաշատի հասարակական բաղնիքում: Բացվածքները իրականացված են մեծ խնամքով, շարված են թրժած մեծ աղյուսներից, որոնք ունեն 70-75 սմ բարձրություն և 70 սմ լայնություն: Վերին մասերի կամարը շարված է աղյուսներից հովհարածև դասավորությամբ՝ կրաշաղաղով: Այդ նույն սկզբունքով շարված էին խորշերի և դռների բացվածքների վերին մասերը: Հաշվի առնելով Հայաստանի և հռոմեական բաղնիքների կառուցողական ընդհանրությունները՝ կարելի է ենթադրել, որ Հայաստանի բաղնիքները ևս կարող էին ունենալ թաղակապ կան գմբեթավոր ծածկեր:

Հայաստանի բաղնիքների շինության պատերը արտաքուստ և ներքուստ սվաղվում էին կրաշաղախով և ներկվում: Բաղնիքների պատերը ներքուստ ձևավորված էին գեղեցիկ որմնախորշերով, որտեղ ամենայն հավանականությամբ, տեղադրվում էին արձանիկներ, գուլցե և լուսավորության միջոցներ: Հատակները

ծածկված էին հարուստ խճանկարներով, որոնք ունեին բազմազուն
զարդանախշեր, թեմատիկ պատկերներ և արձանագրություններ:

THE ROMAN ROOTS OF THE ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION OF BATH-
HOUSES OF ANCIENT ARMENIA

Kanecyan A. (National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Institute of
Archaeology and Ethnography, Armenia)